

DOĞU TRAKYA AĞIZLARINDA “İLERİ” SÖZCÜĞÜNÜN ESKİCİL BİR KULLANIMI

Bülent HÜNERLİ*

ÖZET

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan pek çok eskicil ögenin Türkiye Türkçesinin yaşayan ağızlarında gerek eklerde gerekse sözcüklerde kullanıldığı görülmektedir. Anadolu ve Rumeli ağızlarında bugün için yazı dilindeki anlam alanı korunmuş, genişlemiş, daralmış veya değişmiş sözcüklerle karşılaşmamız bu duruma örnektir. Türkiye Türkçesinde anlamı daralan; fakat Doğu Trakya ağızlarında yer-yön zarfı olarak kullanımının dışında eskicil anlamıyla kullanılan “ileri” sözcüğü bunlardan biridir. Bu sözcük ve türevleri Eski Anadolu Türkçesi sahasında “önce, önceden, önceki, öncekiler vb.” anlamlarında kullanılırken günümüz Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında sadece yer-yön zarfı başlığı altında değerlendirilmektedir. Doğu Trakya ağızlarında ise “ileri” sözcüğü bu eskicil anlamını (önce, önceden, öncekiler vb.) korumuş olup çeşitli ekler alarak veya tek başına “öncelik bildirme” kavram alanı içinde kullanılmaktadır. Çalışmamızda bu konu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rumeli ağızları, ileri, anlam, öncelik.

AN ARCHAIC USE OF THE WORD “İLERİ” IN EASTERN THRACE ACCENTS

ABSTRACT

It is seen that many archaic elements which are not used in standart Turkey Turkish are used both in affixes and words in living dialects of Turkey Turkish. Our coming across the words semantic fields of which are preserved, extended, restricted or changed in written language of Anatolian and Rumelian dialects is an example. The word “ileri” is one of these words; it has a semantic restriction in Turkey Turkish, yet it is used with an archaic meaning in Eastern Thrace dialects apart from its use as an adverb of place. This word and its derivatives are only considered under the title of adverb of place in grammar books of recent Turkey Turkish while they are used in the meanings of “önce, önceden, önceki, öncekiler etc.” in Old Anatolian area. However, the word “ileri” has preserved this archaic meaning (önce, önceden, öncekiler vb.) and it has been used in the conceptual field of “öncelik bildirme” on its own or with other affixes. In this study, this subject will be the focus.

Keywords: Rumelian dialects, ileri, meaning, previously.

Dil sürekli devinim içindedir, canlıdır. Birçok sözcüğün anlamı zaman içinde genişlemiş, daralmış veya değişmiştir. Hâlihazırda “kol” sözcüğünün, ilk anlamına (vücudun bir uzvu) ilave olarak anlam genişlemesiyle “bölüm, kısım, dal” anlamında da kullanılması, eskiden tüm meyveler için kullanılan “erik” sözcüğünün [Atalay, 2006: 193] günümüzde sadece bir tek meyve için kullanılarak anlam daralmasına uğraması, bugün için “iyi, gürbüz, güzel” anlamına gelen “yavuz” sözcüğünün eskicil anlamının Divanü Lûgat-i’t Türk’te “kötü, fena”¹ olarak görülmesi bu duruma örnek teşkil eder [Atalay, 2006: 762]. Aynı durum Türkiye Türkçesinin ağızlarında da söz konusudur. Doğu Trakya ağızlarında yer-yön zarfı olarak kullanımının dışında eskicil anlamıyla kullanılan “ileri” sözcüğü bunlardan biridir.

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, elmek: hbulent@yahoo.com

¹ Ağızlarda “yavuz” sözcüğünün eskicil anlamında kullanıldığı da görülmektedir (Türkçe Sözlük, 2005: 2149).

Eski Türkçe döneminden beri kullanılan bu sözcük, Eski Türkçedeki “*ileri*” anlamına ilave olarak “*doğuya doğru*” anlamında da kullanılmış; yani bu dönem itibarıyla anlam genişlemesine uğramaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise bunlara “*önce*” anlamı da eşlik etmiştir². [Erol, 2008: 294]. Erol, sözcüğün “*ileri*” anlamında Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir kullanımının söz konusu olduğunu, bunun dışındaki anlamlarında ise herhangi bir benzerlik bulunmadığını ve Eski Türkçede kullanılan anlamlarından birinin unutulmuş yerine yeni bir anlam türediğini belirtmiştir [Erol, 2008: 294].

Çalışmamıza temel aldığımız Doğu Trakya ağızlarında da “*ileri*” sözcüğünün “*önce*” anlamında öncelik işleviyle başta zaman zarfı “*İleri/İleriden: önce, önceden, eskiden*”³ olmak üzere, çeşitli kullanımları vardır. Sözcüğün zaman zarfı (öncelik bildirme) olarak kullanımı özellikle Eski Anadolu Türkçesi sahası içinde de görülmektedir. [Ergin, 1998: 26].

Türkçe Sözlük’te “*ileri*” sözcüğü için; “**1.** Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı **2.** Bir şeyin ulaşılacak yönü: *Yolun ilerisi düz* **3.** Henüz gelmemiş zaman, gelecek, sonra **4.** *sıfat* Önde bulunan: *ileri karakol, ileri hat* **5.** Doğrusundan daha çok gösteren (saat): *Saat beş dakika ileridir.* **6.** *sıfat* Önceki, evvelki **7.** *sıfat mecaz* Benzerlerini geride bırakmış: *ileri fikirler* **8.** *zarf.* öne doğru, ileri doğru: *Masayı biraz ileri çekelim* **9.** *ünlem* “*Amaca doğru durmadan yürü*” anlamında bir seslenme sözü: *Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!* **10.** *Spor* Temel duruşta ayak uçlarının gösterdiği yön” anlamları verilmektedir [Türkçe Sözlük, 2005: 953]. Ayrıca Türkçe Sözlük’te madde başı olarak verilen *ileride* sözcüğü için de “*gelecekte, gelecek zamanda*” anlamı verilir ve bu sözcük zaman zarfı görevinde kullanılır [Türkçe Sözlük, 2005: 953]. Doğu Trakya ağızlarında ise “*ileride*” sözcüğünün Türkçe Sözlük’te geçen anlamlarının yanı sıra tam zıttı olarak zamanda öncelik bildirme anlamıyla (eskiden, eski zamanda) farklı bir anlam daha üstlendiği görülmektedir.

“*İleri*” sözcüğünün etimolojisine bakıldığında, sözcüğün iki unsurdan oluştuğu (*il+gerü*) görülmektedir [Gülensoy, 2007: 430]. Buradaki “*il*” sözcüğü “ön taraf, şark doğu” anlamında [Gabain, 2003: 274], “*gerü*” eki ise bu dönemde yön (cihet) eki olarak kullanılmaktadır [Gabain, 2003: 65]. Eski Türkçede “*ilgerü*” sözcüğü “*doğu, doğuda olan*” anlamıyla, aslî yönlerden biri olarak ilk kez Göktürk Yazıtları’nda karşımıza çıkmaktadır. Kül Tigin Yazıtı’nda,

- *İlgerü kün toğsuıa birigerü kün ortası saru anda içreki budun iop ma sa körür* (KT G:2)
- *İlgerü Şantus yazıa tegi süledim, taluyıa kiçig tegmedim* (KT G: 3)
- *İlgerü* İadırıan yışıa tegi kirü Temir İapığıa tegi iondurmuş (BK D: 32) vb.

cümlelerindeki “*ilgerü*” sözcüğü “*doğu, doğu yönü, ileri*” anlamlarıyla kullanılmıştır [Ergin, 2010: 96]. Daha sonraki devirlerde de “*ileri*” ve “*doğu yönü*” anlamları kullanılmakla beraber, “*ön, önce, önceden*” anlamı öne çıkmıştır. Karahanlı dönemi Kuran Tercümesi’nde de; (**ilgerü** **ıd-**: 1. *Önceden yapmak* 2. *Takdim etmek, sunmak, önceden arz edilmek, ilgerü kel-*: *Önceden yapmak, sunmak, ilgerü keç-*: öne geçmek) belirtilen anlamlarıyla tanıklanmıştır [Ata, 2004: 405-406]. Bununla birlikte Harezmi Türkçesinde de sözcük genellikle bir fiille birlikte kullanıp anlamı itibarıyla önceki kullanımlarımdan farklılık arz etmemektedir.

² İleri, sözcüğü gibi geri/gerü sözcüğü de anlam genişlemesine uğramış ve “sonra” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Örnek: “Peygamberine yardım eyledi ve islâm quvvetlendi biz eyitdük gelün şimdiden *girü* evümüzde durup mallarımızı ya’nî baqaların islâh idelüm (MŞ. 14a/1-2)”

³ Doğu Trakya ağızlarında, sözcüğün “*gelecek, gelecekte*” anlamında kullanımları da vardır.

Karahanlı Türkçesi

- Sewünç yoı sizke, sizler *ilgerü ıdı sız* bizke. (KTKT: 34/68b3)
- Ey bizis İdimiz kim kim *ilgerü keldi* erse bizke munı artur asar ın (KTKT: 34/69a2)
- *İlgerü keçme sler* Tasrı taıı yalawaçı ösinde (KTKT: 37/53b1)

Harezm Türkçesi

- Hırāmlap *ilgerü kildi* büt-i çin / yir öpti şāhía ‘özü aydı üçekdin (HŞ: 3265)
- Oruidın keçti iş içinde unuttı nerseni, *ilerü ıydı* nerseni, ıçğındı nerseni ıızlığa kirdi (ME: 18/8-19/1)
- Özi *ilgerü kirdi* tayaın başı üze çewürdi, havāia saldı, yana tutdı. (KE: 64r/11-12)

“İlgerü (ileriden)” sözcüğünün Harezm Türkçesi sahasında öncelik bildiren zaman zarfı olarak kullanımı:

Kelimenin zaman zarfı olarak kullanımı, üstüne {-dIn} ayrılma hâli eki alarak “önceden eskiden, geçmişte” anlamında Harezm Türkçesinde tanıklanmakta; Çağatay sahasındaki bazı eserlerde de aynı durum görülmektedir [Korkmaz, 1994:6]. Kıpçak Türkçesinde ise “ilgeri/ilgerü/ilgari/ileri” gibi şekilleri görülen sözcüğün son çekim edatı olarak öncelik bildirme işleviyle kullanımları bulunmaktadır [Li, 2004: 244].

- Ol uylar uçmağdın çıımışınga yığlaştılar, közleri yaşındın İonaı boldı, *ilgerüdin* saydılar noğud ündi, këyindin salğan yasmuı ündi (KE: 13v/17-19)

“İlerü/ileri” sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi sahasındaki öncelik bildirme işleviyle ilgili kullanımları:

“İleri” sözcüğü için Tarama Sözlüğü’nde, “1. Önce, evvel, mukaddem 2. Evvelki, eskisi” anlamları verilmekle birlikte, “ileri” sözcüğünden sonra başka bir sözcük veya ek getirmek suretiyle kullanımlarının olduğu görülmektedir: 1. *ilerü geçenler [ileri geçenler], ilerü gelenler, ilerüküler, ilerüler*: Geçmişteki insanlar, eslaf 2. *İlerü gel- [ileri gel-]: Ortaya çıkmak, öne çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek* 3. *İlerü getir- [ilerü getir-]: Ortaya getirmek, meydana koymak* 4. *İlerüki [ilerki]: Evvelki, önceki* 4. *İlerükiden*: Evvelkiden, eskisinden 5. *İlerülek*: *ileri* 6. *İlerürecük*: *Azıcık ileri, biraz ileri* 7. *İlerürek*: *Daha önce, daha ileri* 8. *İlerü tur- [ilerü dur-]: Beri gelmek, meydana gelmek, ortaya çıkmak* 9. *İlerü var-: ileri yürümek* 10. *İlerü yollu*: *Mevkice yüksek olan* 11. *İlerü zaman [ileri zaman, ilerüki zaman]*: *Eski zaman, geçmiş zaman*) anlamları belirtilmiştir [Tarama Sözlüğü, 2009: 2042-2048].

“İleri” sözcüğün Eski Anadolu Türkçesinde üç işlevi göze çarpmaktadır: 1. “-den önce” anlamında öncelik ifade etmesi. 2. “-den üstün” anlamında nitelik ifade etmesi. 3. “-den öte, -den fazla” anlamında fazlalık ifade eden belirsizlik sıfatı olarak kullanılması [Tiken, 2004: 35]. Aşağıda bu sahadaki kullanımlarından örnekler verilmiştir.

- **Yalın olarak “önce, önceden” anlamında kullanımı:**
- Ben iverem ki irem bir dem *ileri* saña / ‘aceb degül bu ucl çünkü ecel be-peydür (KBD: 10293)
- *İlerü* ol ikiydi, bir oldı / tamla, kim gendü deñizin buldı (SVTM: I/58)

Turkish Studies

- ... dilerise hamsetü esdāsını deynine tuta, südsini ala nite-kim *ilerü* zıkr olındı (NHT: 19b/3-4)
- Eger olsa iki yüz, issi *ilerü* virse- biñ zekātını revā degül ol artuğınúñ (NHT: 29a/7)
- Ol vaftın kim öle ‘avrat anasın íoya- daı erin íoya, daı şol *ilerü* eyittüğü íavmı íoya (NHT: 132b/4)
- Ol sebebden ādemi maibül durur / cümleden ħai ādemi *ilerü* görür (İM: 3404)

- {-dAn} ayrılma hâli eki alarak “önceden” anlamında zaman zarfı olarak kullanımı:

- Dağı *ilerüden* Rümmler baña: ‘Kara Tigin’ dirler (DN: 151b/9-10)
- Ammā şol kim íarābetden ol aña bunca müddet *ilerüden* nazar éde (MR: 203a/18-19)
- *İlerüden* bilürsüz eyle íaldı / Muíarreblerde bu renc ulu geldi (HUN: 5852)

- {-dAn} ayrılma hâli eki almış isimden sonra son çekim edatı göreviyle (-den önce anlamında) kullanımı:

- Atam bildi aĥvālümü nideyim / Ben *andan ilerü* eve gideyim (SN: 2175)
- Ben bu sūret*den ilerü* adum Yūnus degül iken / Ben olıdum ol ben idüm bu ‘ıřkı sunandayıdum (YED: 169/11).
- Ol kişiler kim *bizden ilerü* geldiler, her birisi bir nesneye baş indürdiler; biz hiç nesneye indürmedük (TET: 205a/5-6).
- Ammā bilgil kim altı nesne namāz*dan ilerü* farîza durur ve anı farîza namāzlaruñ işi dirler (KG: 13b/4)

- {-mAk} isim fiil eki ve {-den} ayrılma hâli ekinden oluşan “-mAkdan” yapısına gelerek zamanda öncelik bildiren zarf öbekleri grubu oluşturur.

- Peyğamber eyitdi, baña vaĥiy *gelmekden ilerü* rāst düşler gelürdi, ben gördüm dinle tã‘at íulurdum (ACT: 218a/4-6)
- Vardı Hemyân şehrine yöni girü / Hücesine *varmagından ilerü* (MT: 2906).

- {-ki} aitlik ekiyle birlikte “öncekiler, eskiler” anlamıyla kullanımı:

- Vehb bin Münebbih’den raĥmetullāhi ‘aleyhi eydür sizden *ilerükiler* içinde bir kiři vardı (MR: 11b/8)
- ...yoğısa ‘Aĥā ibni Rebāĥ eydür raĥmetullāhi ‘aleyhi be-dürüstá sizden *ilerükiler* artuí söylemegi kerāĥ görürler (MR: 64a/6-7)
- Allāh saña selām ílur yā Resūlallāh saña iki hediyye getürdüm ki háç senden *ilerükilere* vürmedi (MR: 99b/20)

- {-ki} sıfat yapan ekle birlikte veya bir isimden önce yalın olarak “*önce, önceki*” anlamında sıfat tamlaması oluşturur.
  - Ve getirmişlerdür ki *ilerüki* pâdişahlardan birisi eyitmiş (KKMU: 7b/1)
  - Didüğinden ve itdüğinden dutdılar ve tâbi‘ân ve *ilerüki* eyyime rıdvanullahi ‘aleyhim ecma‘ân ol ‘ilmi tettebbu‘ itdiler (KKMU: 88a/8-9)
  - Yâ Muhammed senden *ilerüki* peygamberlerüñ ümmetine uzun ‘ömr virdüm ise saña ve senüñ ümmetüñe yıldı bir gice virdüm ki îadir gicesidür (ACT:227a/6-8).
  - *İlerü* zamânda halk eydürlerdi: Ulu günâhı Tañrı sorar dirlerdi ve kişisine nesne dimez, hisâb eylemez dirlerdi (ACT: 236b/7-9)
  - *İlerü* zamânda puta taparlardı (ACT: 248b/13)
  - Ya‘nm niçün *ilerü* zamânda bir şehri bulunmadı kim âmân getüre imânuñ aña fâyıdası ola (İKT:90a/17-18)
- {-rAk} karşılaştırma eki ile birlikte “*daha önce, daha erken*” anlamında kullanımı:
  - Ve dağı şayrullılardan ki bu sebeble dembedem hâdiş olurdu, iocalı ve za‘f *ilerürek* gelür ve belürdür (EM:57b/1)
  - ... ve zeyt yağıyla ta‘âmdan *ilerürek* ‘azâm muvâfiidur (EM: 58a/4)
  - *İlerürek* ol ölümünden bir zaman / Diri kal Gülşehri gibi câvidan (MT. 816).
- { gel-, geç-, git-, var- vb.} fiillerle birlikte kullanımı:

İlerü geç-: Bir kimsenin yanına varmak, yaklaşmak [Yelten, 1998: 500]

  - Ya‘ná bir mekâna irişdi ki andan *ilerü geçmek* mümkün degüldür (İKT:144b/5-6)

İlerü gel-: 1.Ortaya çıkmak, öne çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek 2. Terakki etmek, ilerlemek, yükselmek, ileri gitmek [Tarama Sözlüğü, 2009: 2044]

  - a‘râz-ı nefsanıyye *ilerü gelür* ve şayrullılar hâdiş olur (EM: 57b/2)
  - var mı sözüñ söyle *gelsün ilerü* / sen-mi halk itdüñ bu aían şuları (İM: 2730)

İlerü git-: İlerlemek, ileriye varmak [Yelten, 1998: 500]

  - Gel ikimüz yaluñuz *ilerü gidelüm* (İKT: 165a/12-13)
  - Dağı *ilerü giderseñ* sen i yâr / bilemezsin ‘aılıñı başdan yorar (İM: 109)

İlerü var-: İleri yürümek [Tarama Sözlüğü, 2009: 2047]

  - Mūsâ *ilerü vardı*, îapusını ‘aşâyıla urdı, pes îorıdı, emr itdi (İKT: 95b/21; 96a/1)
  - Diyeler kim tesriye yalvaralum / bir kadem dağı *ilerü varalum* (İM: 2505)

İleri tut-: İleri sürmek, öne sürmek, teklif etmek [Tarama Sözlüğü, 2009: 2043]

- Eger getirse cum‘ayı bir gişi kim aña lâzım degül- anuñ farzı öyledür kim **ilerü tuttu** (NHT: 26b/14)
- ... çāresüz íaldum nafaíam íalmadı dağı bir sebep bulmadum kim anı **ilerü tutam** (MR: 228a/5)

- **“İleri” sözcüğünün {-An} sıfat-fiil ekini almış “gel-” fiiliyle birlikte; “önde olan, önde bulunan, tanınmış” anlamında kullanımı⁴:**

- ... ve ol şehirlerde andan **ilerü gelen** peygāberlere ámāna gelmiş kişiler vardı (MR: 36b/7)
- Sizden **ilerü gelenler** illā bu emirde münāza‘a ílđuílarıyla lâzım ílđurın (MR: 94b/21; 95a/1)

“İleri” sözcüğünün Doğu Trakya ağızlarında öncelik bildirme işleviyle ilgili kullanımları:

- **Yalın olarak kullanımı “önce, önceden” anlamında kullanımı:**

- Arfe günü var, emen, en **ileri** datlımızı yaparuí, sōna gider varılar, ğurban alıllar. (Kırklareli: 13/1-4)
- ekmek ben yapardıí ízanım ama ben şindi yapamayerım alırıyız ekmek āzır alıyız. onu da íayrı yapamıyom ben. şindi āzır alıyoz. **ileri** yapardıí. (Babaeski: 41/27-28)
- bu bacaílar ötürü gittim ama romatizma dediler romatizmaya ilaç yoí dáler bana. iyne miyne vurdurduí ama **ileri** vurdular. şindi yoí urdurımıyım urdurımıyım íayrı (Babaeski: 41/46-48)
- vādı vādı vādı ben beygir arabasıyla. yoí be yavrum ne yayğısı olcaí íanevine isterdiler başía bişey yoí ki **iler** bizim günümüzde bi āsır kilim bile yoítu. (Babaeski: 43/3-4)
- üç fat davul vādı. öyle dāldim ben o zaman iyi. süslediler örtülü yapıyı **ileri** örtüyü ondan ya süsleye süslüyolar. tabi şim taísilar nası süslüyolar, öküz arabasını da öle yapálar. (Babaeski 48/2-4)
- zaman için bu din şeyine gidēdik. ōda tabi geçinemedik, bubam bizi. bābam **ileri** kaçtı burayı. ben orda iznik‘te dört tane amıcam var. **ileri** kaçtı. sora bizim sora evlenen akrabalar bunlar aldıdı. (Vize 6/8-11)
- bilmem ízanım **ileri** vā mıdı? eski türkçe oíurduí (Edirne 11/1)
- sıcaí íaynardı íazanda. **ileri** sarıyı boyardıí şapa ileri şapa bastırıydıí. beyaz yünü çapta biraz durüydu. (Pınarhisar 33/66-67)

- **{-dA} bulunma hāli ekini alarak “geçmişte, eskide” anlamında kullanımı:**

- hani çoi hani evelden ēp íavrāmayla güneş vuvıyıv. íafana hep biç íavrāmayla çāpayla seíupaynı yeri íazıyo, íupaynı yeri íazıyov. tabi çoi çektik hani **ileride**. (Babaeski 4/32-34)

⁴ Bu kullanımı ölçünlü Türkiye Türkçesinde de görülmektedir.

➤ her türlü yemek şimdi. *ilerde* fakirdik bişey yoı. şimdi her türlü ne varsa ísabada burda vār, yaparıs. (**Gelibolu** 5/20-21)

• {-dAn} ayrılma hâli ekini alarak “önceden” anlamında kullanımı:

➤ Ben öle biraıtım burasını eee sōra, onnar tabi görmemiş inanamılar, ama dedim inanmısınz ama, *ilerden* –le daldı, biz dedim –le biraıtıı, şimdi dedim b–le olmuş, taísirātınız b–le geçicek sizin ee dediler –leymiş yani, ee sizin nası? (**Kırklareli** 8/134-138)

➤ şimdi *ilerden* ozman divannar yoıtu ızım. minderliklê vardı. (**Babaeski** 16/25)

➤ bizim *ilerden* dūn burda olurdu. bizim zamanımızda dūn olurdu. (**Babaeski** 16/38)

➤ bizim kendi zamanızda şeyimize *ilerden* avlu vardı avli işlerdilê. (**Babaeski** 50/23-24)

➤ bi de bu kenarlara ip gerip gerip ipliñe o tülbentleri ğireplerden ça gibi kenarlara çıvı dol dolar çivi. orta yere de ālía o ālía’dan geçirip ordan oraya çáz ız o tülbentleri oraya sérêdik. enterileri de *ilerden* ası yoı. (**Babaeski** 50/40-42)

➤ çiçek. burasını şeyi arpa, būday, mısır, ayçiçeği, misal su omadı için. pancar da ektik *ilerden* çok pancar ektik. pancar olmuyo burda şimdi yok öle. ben dünyanın pancarını kamyon dolusu pancar götürdük. (**Vize** 10/47-49)

➤ *İlerden* biz şē yapıyoduı dūrayıp bidonlarınđiçine íapayıp íapanı üç dört gün tutyoduı orda yımışasın dēye. (**Pınarhisar** 15/58-60)

• {+sI} 3.tekil şahıs eki üzerine {+(n)I} yükleme hâli ekini alarak “öncesini” anlamında kullanımı:

➤ A memneketten gēldik burayı te çalıştı çabaladı geçindiı sōna tā *ilersini* sorcaı olursan. Balían arbında İngilizler dört yıl oturdu bizim köyün içinde. (**Kırklareli** 13/1-4)

➤ bir senesinde efendicim o zamannar başladı vesayitler. bu cemseler filan şeyler gelmê bu ameriía’dan cipler olsun bunnar olsun gelmê başladı. *ilersi* fakirlikti fakirlik vardı (**Babaeski** 30/7-9)

➤ adam yannızdı. bi çobandı küye bi çobanlı *ilersi* çobanlıtı çok. bi meşurdu bi yani. eteklerini çıarılar ıra o aynalar çaimaılar o sermekler āndan sōra niyse geldim dāreyle (**Babaeski** 46/4-6)

➤ e şimdi onu bilemeycem, belki de bulgar köyüydü, şimdi *ilerisini* bilemeycem yani anadın mı yaa bizim yetiştigimizde ulğardere biliriz. keçi var, íoyun var, dere içindedir. (**Gelibolu** 3/16-17)

• {+ki} aitlik eki alarak “önceki” anlamında kullanılır.

➤ ben sofuhalı geldim. alaylan íaçaı dāl dāl. dūnümüz işte iki olıyı ızım yemekli oldu. yemekli yemekli. serdik serdik vallā aynı işte hani *ilerki* gibi nası aynı öle. (**Babaeski** 40/1-2)

• {-ki} sıfat yapan ekle birlikte veya bir isimden önce yalın olarak “önce, önceki” anlamında sıfat tamlaması oluşturur.

➤ işte serdiler bir odaya bişeyler vardı be ızanım üle *ilerki* şeylerde tabi bizim zamanımızda. (**Babaeski** 33/8-9)

Turkish Studies

➤ öyle işte oldu dünümüz. fasülē, keşkek, ét elva veridiler. *iler* dünlerde elva vardı. Ani mevlüt gecesi elva veridiler. (**Vize** 2/18-19)

- “*İleri*” sözcüğünün {-An} sıfat-fil ekini almış “gel-“ fiiliyle birlikte; “önde olan, önde bulunan, tanınmış” anlamında kullanımı:

➤ gitmedim oıula çocüm bizim günümüzde pek oıul yoıtu. şimdi oıul başladı bizim günümüzde de dedemiz biraz o buranın *ileri* gelen adamıdı. (**Babaeski** 14/69-70)

➤ onlar da çoi güzel. beyaz, sarı sarı. sarı renkli, *ileri* gelen bi üzüm. onlar çoi güzeldi. (**Tekirdağ** YM/353-356)

➤ neyse muhtara o günkü *ileri* gelenlere rica ettik. íalítılar íoştular. (**Babaeski** 51/23-24)

Rumeli ağızlarıyla hem şekil hem ses bilgisi bakımından büyük benzerlikler gösteren Gagavuz Türkçesinde de “*ileri*” sözcüğünün öncelik bildirme anlamıyla kullanıldığı görülür [Li, 2004: 244].

Gagavuz Türkçesi

Bir 80 yıl bundan *ileri* elektrik lambası yoktu (**TDS: 244**)

İmektän *ileri* yelllerini yıka! (**TDS: 244**)

Revol’utsiyadan *ileri* (**TDS: 245**)

SONUÇ

Sonuç olarak, Doğu Trakya bölgesini esas aldığımız bu çalışmada yapılan değerlendirmeler, tüm Rumeli ağızları için de geçerlidir diyebiliriz. Çünkü Doğu Trakya’da iskân olan topluluğu malum sebeplerle Rumeli coğrafyasının değişik yerlerinden göçüp gelen insanların oluşturduğunu dikkate alırsak, böyle bir sonuca varmak yanlış olmaz. Doğu Trakya’da iskân olan bu topluluk, önemli ölçüde ağız özelliklerini korumuş ve birçok eskicil özelliği de kullanagelmıştır. Doğu Trakya ağızlarında “*ileri*” sözcüğünün eskicil (öncelik bildirme) anlamını koruması ve özellikle zaman zarfı olarak kullanımının öne çıkması da bu durumun bizce en güzel örneklerinden birini oluşturur.

KISALTMALAR

ACT	: AMME CÜZÜ TEFSİRİ
BK	: BİLGE KAĞAN
D	: Doğu
DN	: DANİŞMEND-NAME
EM	: EDVİYE-İ MÜFREDE
G	: Güney
HŞ	: HÜSREV Ü ŞİRİN
HUN	: HURŞİD-NAME
İKT	: TARİH-İ İBN-İ KESİR TERCÜMESİ
İM	: İSLAMÎ’NİN MESNEVİSİ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

KBD	: KADI BURHANEDDİN DİVANI
KE	: KISASÜ’L ENBİYA
KG	: KİTAB-I GUNYA
KKMU	: KENZÜ’L KÜBERÂ VE MEHEKKÜ’L ULEMÂ
KT	: KÜL TİĞİN
KTKT	: KARAHANLI TÜRKÇESİ KURAN TERCÜMESİ
ME	: MUKADDİMETÜ’L EDEB
MR	: MÜNEBBİHÜ’R-RAKİDİN
MŞ	: MİNHACÜ’Ş-ŞEHADE
MT	: MANTIKU’T TAYR
NHT	: NAZMÜ’L HİLAFİYYAT TERCÜMESİ
SN	: SÜHEYL Ü NEV-BAHAR
SVTM	: SULTAN VELED’İN TÜRKÇE MANZUMELERİ
TDS	: TÜRK DİLİNDE SONTAKILAR
TET	: TEZKİRETÜ’L EVLİYA TERCÜMESİ
YED	: YUNUS EMRE DİVANI

KAYNAKÇA

- AKKUŞ Muzaffer, **Kitab-ı Gunya**, TDK Yayınları, Ankara 1995
- AKSOYAK İ., Hakkı; YÜKSEL Hasan; DELİCE, H., İbrahim, **İslâmî’nin Mesnevîsi**, Dilek Matbaacılık, Sivas 1996
- ATA Aysu, **Karahanlı Türkçesi: Türkçe İlk Kur’an Tercümesi**, TDK Yayınları, Ankara 2004
- ATA Aysu, **Kıyasü’l Enbiyâ**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- BİLGİN Azmi, **Nazmü’l – Hilâfiyyat Tercümesi**, TDK Yayınları, Ankara 1996
- DEMİR Necati, **Dânişmend-nâme**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004
- DEMİRAY Gizem (2008), **Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne
- Derleme Sözlüğü C: I-VI**, TDK Yayınları, Ankara 2009
- DİLÇİN Cem, **Süheyl ü Nev-Bahâr**, TDK Yayınları, Ankara 1991.
- ERGİN Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2010
- ERGİN Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 1998
- ERGİN Muharrem, **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980
- EROL Hülya Arslan, **Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri**, TDK Yayınları, Ankara 2008
- GABAIN A. V., **Eski Türkçenin Grameri**, (Çev.: Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara 2003
- GÜLENSOY Tuncer, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N Cilt: 1**, TDK Yayınları, Ankara 2007
- HACİEMİNOĞLU Necmettin, **Kutb’un Husrev ü Şirin’i ve Dil Hususiyetleri**, TDK Yayınları, Ankara 2000

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

- HÜNERLİ Bülent (2006), **Kırklareli Babaeski İlçe ve Köyleri Ağız İncelemesi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne
- İshâk Bin Murâd, **Edviye-i Müfrede** (Haz.: Mustafa Canpolat-Zafer Önler), TDK Yayınları, Ankara 2007
- KALAY Emin (1990), **Edirne İli Havsa İlçesi ve Köyleri Ağız**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- KALAY Emin, **Edirne İli Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 1998
- KOCABAŞ Yasemin (2007), **Minhâcü’ş-Şehâde**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir
- KORKMAZ Zeynep, **Türkçede Eklerin Kullanılmış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yayınları, Ankara 1994
- KUZU Derya (2003), **Çanakkale İli Gelibolu İlçesi ve Köyleri Ağızları**, Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Edirne.
- Kâşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it Türk (Dizin)**, (Çev.: Besim Atalay), TDK Yayınları, Ankara 2006
- MUSLU Coşkun (2007), **Vize İlçesi ve Köyleri Ağızları**, Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Edirne.
- TÖREN Hatice, **Amme Cüzü Tefsiri**, Çantay Yayınları, İstanbul 2007
- Seyf-i Sarâyî, **Gülîstan Tercümesi**, (Haz.: Ali Fehmi Karamanlıoğlu), TDK Yayınları, Ankara 1989
- ŞANLI Cevdet (1990), **Kırklareli İli Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları (İnceleme-Metin)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Şeyhoğlu Mustafa, **Hürşîd-nâme**, (Haz: Hüseyin Ayan), Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979.
- Şeyhoğlu, **Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ**, (Haz.: Kemal Yavuz), TDK Yayınları, Ankara 1991
- TATCI Mustafa, **Yûnus Emre Divanı/Risâletü’n Nushiyye**, H Yayınları, İstanbul 2008.
- Tarama Sözlüğü C: III**, TDK Yayınları, Ankara 2009
- TİKEN Kâmil, **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller**, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- TOSUN İlker (2003), **Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005
- YAVUZ Kemal, **Gülşehrî’nin Mantuku’t-tayr’ı (Gülşen-nâme)-Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-**, Kırşehir Valiliği Yayınları, Ankara 2007.
- YAVUZ Orhan, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü’l- Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-Gramer- Metin]**, Tablet Kitabevi, Konya 2006.
- YAVUZARSLAN Paşa, **Münebbihü’r- Rakidin**, TDK Yayınları, Ankara 2002.
- YELTEN, Muhammet, **Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi**, TDK Yayınları, Ankara 1998.
- YÜCE, Nuri, **Mukaddimetü’l Edeb**, TDK Yayınları, Ankara 1993.